

K OTÁZCE NATIVITY JUDIKATURY V ČESKÉ REPUBLICE

TEREZIE SMEJKALOVÁ

Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Česká republika

Abstrakt v rodném jazyce

Tento článek je příspěvkem k probíhající diskusi o závaznosti judikatury pro další soudní rozhodování v České republice. Pro hodnocení této závaznosti je použito tzv. kontinua normativních hodnot, pro které je formální závaznost, tak jak ji chápe české právní myšlení, pouze jednou z možných normativních hodnot. Toto hodnocení pak probíhá na základě názorů vyslovených v nejrůznějších soudních rozhodnutích – a to především nálezů Ústavního soudu.

Klíčová slova v rodném jazyce

Judikatura, nativita, nativní hodnota judikatury.

Abstract

This Article is a contribution to an ongoing discussion concerning the binding force of Czech case-law for future cases. To evaluate this force, the so called continuum of normative values is used. In this continuum, formal bindingness – as known to the Czech legal theory – is only one of possible normative values. This evaluation is based mainly on the opinions expressed by the Czech courts (the Constitutional Court of the Czech Republic in particular) themselves in the rationales of their decisions.

Key words

Case-law, nativity, normative value of the case-law.

1. ÚVOD

Ústava omezuje soudce při rozhodování zákonem a mezinárodní smlouvou. Přesto se ale v praxi setkáváme se situacemi, kdy soudce nižšího soudu v odůvodnění svého rozhodnutí tvrdí, že je vázán judikaturou.

I vyšší soudy ve své judikatuře stále častěji vyjadřují přesvědčení, že vydávají rozhodnutí, která jsou pro nižší soudy závazná. Jak se to tedy má v současné době s nativitou judikatury v ČR?

Kromě rozboru faktické situace se tento text opírá o nálezy Ústavního soudu České republiky, protože právě jeho názory výrazně formují pohled na nativitu judikatury. Je určitě velice zajímavou otázkou, zda-li k něčemu takovému vůbec má nebo nemá oprávnění. Tímto se ale tento text zabývat nebude a bude vycházet z předpokladu, že názory Ústavního soudu lze považovat za autoritativní ve vztahu k obecným soudům, protože faktická situace tomuto víceméně odpovídá.

2. KONTINUUM NATIVNÍCH HODNOT

V kontinentálních právních systémech, kam spadá i právní systém České republiky (dále jen ČR), je formální závaznost judikatury všeobecně popírána. Soudní rozhodnutí jsou sice závazná pro účastníky řízení, v naprosté většině případů již však nejsou závazná pro další soudní rozhodování. To lze tvrdit, pokud se přidržíme zažité kontinentální dichotomie

závazný právní argument vs. nezávazný právní argument. Pokud však připustíme, že kontinentální pojetí závaznosti je pouze součástí určitého kontinua normativních hodnot, zjišťujeme, že i kontinentální „nezávazná“ judikatura nese jistou normativní hodnotu, která dále určuje, zda může soud při svém rozhodování předchozí judikaturu úplně ignorovat, nebo se s ní musí určitým způsobem vypořádat.

V nedávné době se začaly v evropském i českém právním prostředí objevovat hlasy¹ upozorňující na to, že kontinentální pojetí závaznosti není to jediné a že například země anglosaského právního systému rozumí pod závazností něco mnohem flexibilnějšího. Tvrdí-li, že jejich judikatura – precedenty jsou závazné, nemusí tím mít vždy na mysli pouze formální závaznost, která nepřipouští žádné odchylky, ale mohou tím vyjadřovat i určitý argumentační koncept.

Aleksander Peczenik navrhuje ve své práci *The Binding Force of Precedent*² stupnici – kontinuum různých možností zavazující síly judikatury (precedentu) – tzv. normativních hodnot. Pro tuto škálu je typické, že kontinentální formální závaznost je pouze jedním článkem kontinua mezi více druhy závaznosti. Tato škála vypadá následovně:³

1. Formální závaznost: rozhodnutí nerespektující takový precedent je považováno za protiprávní a v případě odvolání bude zrušeno.
 - a. formálně závazný precedens, který není možné změnit ani soudem, který ho vydal,
 - b. formálně závazný precedens, který je možné změnit.
2. Normativní síla: rozhodnutí není formálně závazné a jeho nenásledování není protiprávní, ale bude s největší pravděpodobností kritizováno a může být v odvolacím řízení zrušeno či změněno.
 - a. podmíněná normativní síla – soudce by měl aplikovat precedens pokud není dána určitá výjimka,
 - b. normativní síla, která je předmětem poměrování⁴ – soudce by měl aplikovat precedens pokud se nenajdou důvody, které převáží ve prospěch opaku.
3. Podpůrný argument: rozhodnutí není ani formálně závazné, ani nemá normativní sílu. V tomto případě následování precedentu může pouze dodat váhy rozhodnutí, opak není ani protiprávní ani odvolacím důvodem.

¹ Viz především Kühn, Z., Bobek, M., Polčák, R. (eds.). *Judikatura a právní argumentace. Teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou*. Praha: Auditorium, 2006 nebo Kühn, Z. *Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře*. Praha: Karolinum, 2002.

² Peczenik, A. *The Binding Force of Precedent*. In MacCormick, N., Summers, R. S. (eds.). *Interpreting Precedents. A Comparative Study*, Dartmouth: Aldeshot, 1997, s. 461 - 479. V této citované práci editované MacCormickem a Summersem se jako pojem zastřešující jednotlivé stupně závaznosti používá na různých místech *síla*, *hodnota* nebo *normativita*. Vzhledem k tomu, že se tyto výrazy potom objevují i v pojmenováních jednotlivých stupňů závaznosti, používá tato práce jako zastřešující pojem *normativní hodnota*.

³ Peczenik, A. *The Binding Force of Precedent*. In MacCormick, N., Summers, R. S. (eds.) *Interpreting Precedents. A Comparative Study*, Dartmouth: Aldeshot, 1997, s. 462 a násl.

⁴ Pro pojmy *defeasible force* a *outweighable force* bylo použito překladu Z. Kühna podle *Aplikace práva ve složitých případech*. K úloze právních principů v judikatuře. Praha: Karolinum, 2002, s. 274 - 275.

4. Příkladná nebo jiná hodnota

Tyto normativní hodnoty představují koncepty závaznosti, které nejsou naší právní kultuře úplně neznámé. Formální závaznost je nám nejbližší: jde o typickou závaznost kodexů. Ani normativní síla není nový pojem: Georg Jellinek použil pojem normativní síla skutečnosti pro označení situací, které svým vlastním působením, tedy svou vlastní silou, mění právo.⁵ Ani pojmy podpůrný argument a příkladná hodnota nejsou ničím novým, že by ale mohly být považovány za formu závaznosti už našemu právnímu myšlení tak blízké není. Tato stupnice může představovat výchozí pozici pro hodnocení normativity české judikatury, protože umožňuje opustit zažitě pojmové vnímání a přesněji popsat její normativní působení.

3. NORMATIVNÍ HODNOTA ČESKÉ JUDIKATURY

Dikce české Ústavy se zdá být poměrně jasná. Při rozhodování váže soudce pouze zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu, přeneseně potom i ústavním pořádkem. Často se tedy soudci odmítají z důvodu jejich formální nezávaznosti zabývat různými dalšími argumenty, (předchozí judikaturou, právními principy, společensky uznávanými hodnotami apod.), které mají k dispozici.⁶

Budeme-li hovořit o judikatuře a její normativní hodnotě v českém právním prostředí, zpravidla tím budeme myslet judikaturu ustálenou, nikoli jednotlivá rozhodnutí. Ačkoli je ustálená judikatura pojem běžně užívaný, v řadě případů může být zavádějící. Ustálenost implikuje větší množství podobně řešených případů v delším časovém období, tvořících určitou linii rozhodování. Ve skutečnosti se však často o takovou linii nejedná a odkazy na ustálenou judikaturu mohou představovat i připomínku jednoho či dvou rozhodnutí.⁷

3.1 PŘÍKLADNÁ NEBO JINÁ HODNOTA

Nic nebrání tomu, aby i v systému, který popírá jakoukoli závaznost dřívější judikatury, měla judikatura hodnotu ilustrativní. Soudci mohou dřívější judikaturu citovat pouze jako příklady, ať už rozhodnutí následovatelných nebo naopak odstrašujících. V české praxi se podobné citace objevovaly už za první republiky a s mírnou přestávkou v druhé polovině 20. století se v tomto smyslu objevují dodnes.

3.2 PODPŮRNÝ ARGUMENT

Argumentace judikaturou je v poslední době stále častější, což může souviset i s rozšiřující se publikací judikatury. Strany se v řízení před soudem mohou dovolávat dřívějších rozhodnutí, stejně jako soudce v odůvodnění svého rozhodnutí může předchozí judikaturu citovat. Pokud tak učiní, může to dodat rozhodnutí váhu, neučiní-li tak, nemá to za následek protiprávnost rozhodnutí. Jako podpůrné argumenty mohou sloužit i rozhodnutí soudů z jiných států (například v ústavním soudnictví nalezneme odkazy na zahraniční judikaturu nebo judikaturu mezinárodních soudů) nebo i judikatura velice stará (v oblasti obchodní justice se objevují

⁵ Viz Knapp, V. Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995.

⁶ Srov. Kühn, Z. Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace. Analýza příčin postkomunistické právní krize. Praha: C. H. Beck, 2005, marg. 359 - 361.

⁷ Šimíček, V. Předvídatelnost soudního rozhodování. Jurisprudence, 2004, č. 5, s. 8.

odkazy na judikaturu před rokem 1948). Podpůrně také působí argumentace judikaturou soudu nižšího v rozhodování soudu vyššího.⁸

Domnívám se, že ve všech právních systémech kontinentu dosahuje judikatura minimálně hodnoty podpůrného argumentu. Pro situaci v České republice vyplývá z mnoha rozhodnutí Ústavního soudu, že judikatura je ještě závaznější, a sice má jistou normativní sílu.

3.3 NORMATIVNÍ SÍLA

Normativní síla znamená takovou váhu dřívějšího rozhodnutí, která, pokud se s ním soudce náležitým způsobem v odůvodnění nevypořádá, může zakládat odvolací důvod. Soudce musí zvažovat, zda je dřívější judikatura na rozhodovanou kauzu aplikovatelná, zvážit použitelné právní principy, společenský vývoj apod.⁹ V českém právu neplatí, že by se soudy, včetně toho nejvyššího, nemohly od své a od judikatury vyšších soudů odchylovat. To ale neznamená, že by judikatura (a to především vyšších soudů) byla zcela irelevantní. Takový je i postoj Ústavního soudu. Ten připodobňuje nerespektování ustálené judikatury k nerespektování jiných právních norem a spravedlivost rozhodnutí je dáována mimo jiné do souvislosti s respektováním ustálené rozhodovací praxe. Tvrdí, že může být považováno za protiústavní, pokud soud rozhoduje v rozporu s ustálenou judikaturou (například Nejvyššího soudu ČR) „aniž by (...) dostatečným způsobem vyložil důvody, pro které ustálenou rozhodovací praxi odmítá (...)“.¹⁰ Pokud tedy soudce nedovodí neaplikovatelnost judikatury, musí právní názory ustálené judikatury použít. K závaznosti judikatury obecně se vyjadřuje i v dalším svém nálezu, kde konstatuje, že:

„(...) již učiněný výklad by měl být, nedojde-li k následnému shledání dostatečných relevantních důvodů podložených racionálními a přesvědčivějšími argumenty, ve svém souhrnu více konformnějšími s právním řádem jako významovým celkem a svědčícími tak pro změnu judikatury, východiskem pro rozhodování následujících případů stejného druhu, a to z pohledu postulátů právní jistoty, předvídatelnosti práva, ochrany oprávněné důvěry v právo (oprávněného legitimního očekávání) a principu formální spravedlnosti (rovnosti).“¹¹

Tyto myšlenky Ústavní soud rozvedl i v nálezu IV. ÚS 301/05, kde výše citované požadavky opět odůvodňuje našemu právnímu prostředí známými principy jako jsou princip právní jistoty, princip předvídatelnosti nebo princip legitimního očekávání.

Oproti tomu Ústavní soud varuje před bezmyšlenkovitým následováním judikatury a zdůrazňuje, že v situaci, kdy soudce zvažuje aplikovatelnost předchozí judikatury, musí zvažovat i aktuální společenskou situaci a to, zda je ustálená judikatura stále ještě „ustálená,“ protože by „měl (...) mít na zřeteli, že její ustálenost a platnost jsou odvislé od vývoje, který

⁸ Kühn, Z. Nová koncepce normativity judikatury obecného soudnictví na pozadí rozhodnutí Ústavního soudu. Právní rozhledy, 2001, č. 6, s. 266.

⁹ V kontinentálním právním systému, tedy i v českém právním systému, se uplatňuje princip formální spravedlnosti a hodnota právní jistoty, tedy i potřeba předvídatelnosti práva. Z těchto zásad vyplývá, že pokud soudce aplikuje neurčité právní ustanovení pro jednu kauzu jedním způsobem, musí pro stejnou, pozdější kauzu aplikovat právo tímž způsobem, nedovodí-li ovšem oproti předchozí situaci relevantní rozdíl. Srov. Kühn, Z. Nová koncepce normativity judikatury obecného soudnictví na pozadí rozhodnutí Ústavního soudu. Právní rozhledy, 2001, č. 6, s. 266.

¹⁰ Např. nálezy Ústavního soudu ze dne 25. 11. 1999, sp. zn. III. ÚS 470/97.

¹¹ Viz nálezy Ústavního soudu ze dne 25. 1. 2005, sp. zn. III. ÚS 252/04, zvýraznění doplněno.

je odrazem daných společenských a ústavněprávních podmínek.“¹² Zdůrazňuje také, že soudce není formálně vázán při rozhodování ničím jiným, než zákonem a mezinárodní smlouvou podle čl. 95 Ústavy.

Z těchto názorů konstatovaných v nálezech Ústavního soudu lze tedy dovodit, že v českém právu má judikatura (a to především nejvyšších soudů a ve své ustálené podobě) normativní sílu. Pokud bych ji měla zařadit do stupnice tak, jak ji představuje A. Peczenik,¹³ kloním se k názoru, že se jedná o tzv. normativní sílu, která je předmětem poměrování (outweighable force), což vyplývá především z výše citovaných nálezů (III. ÚS 252/04 a IV. ÚS 200/96) a jejich požadavků vždy zvažovat, zda je relevantní ustálená judikatura stále relevantní i v aktuálním stavu společenského vývoje, a v případě že tomu tak stále je, její právní názor aplikovat na řešenou kauzu. Pokud soudce shledá, že judikatura na danou kauzu aplikovatelná není, musí tento svůj postoj náležitě odůvodnit (III. ÚS 470/97).

3.4 FORMÁLNÍ ZÁVAZNOST

I v českém právním prostředí existují rozhodnutí soudu, která jsou závazná i ve formálním smyslu. Pomineme-li fakt, že každé soudní rozhodnutí je závazné pro účastníky řízení, kteří jsou povinni chovat se podle toho, co jim soud uloží, jsou závazná pro další rozhodování soudů kasační rozhodnutí (i když pouze v rámci dané věci) všech soudů. Tato závaznost je nezpochybnitelná v tom smyslu, že je stanovena zákonem. Závazná jsou i rozhodnutí Ústavního soudu, kterými se ruší právní předpisy – představují výrazný zásah do právotvorby jako takové. Co se týče závaznosti ostatních nálezů Ústavního soudu (tedy především nálezů ve věcech ústavních stížností), v souvislosti s její normativitou se mluví o jejich precedenčních účincích.

Při úvahách o precedenčním působení nálezů Ústavního soudu je třeba vycházet z toho, že celý právní řád má být založen na principu vnitřního souladu (konzistence) a hierarchického uspořádání a dále z předpokladu, že soudy jsou při svém rozhodování vázány nejen zákony a mezinárodními smlouvami, ale také ústavním pořádkem.¹⁴ Vzhledem k tomu, že je Ústavní soud hlavním interpretem ústavního pořádku, měly by se obecné soudy při svém rozhodování řídit ústavním pořádkem tak, jak jej vyložil Ústavní soud. Navíc, jak vyplývá ze soudní hierarchie a z existence opravných prostředků a jak také Ústavní soud konstatoval, soudce si musí být vědom toho, že pokud právní názor Ústavního soudu ČR v konkrétním případě nehodlá vzít na vědomí, Ústavní soud bude v případné ústavní stížnosti s největší pravděpodobností judikovat ve smyslu svého předchozího rozhodnutí.¹⁵ V jiném případě také Ústavní soud konstatoval, že pokud nebudou obecné soudy přihlížet k porušení základních práv a svobod, a to především pokud již bylo takové porušení vysloveno Ústavním soudem, dochází k porušení čl. 89 odst. 2 Ústavy.¹⁶ Celá tato argumentace se tedy pohybuje v intencích již zmíněných principů právní jistoty, předvídatelnosti a principu legitimního očekávání, což nejsou principy našemu právnímu myšlení cizí.

¹² Viz nálezy Ústavního soudu ze dne 21. 11. 1996, sp. zn. IV. ÚS 200/96.

¹³ Peczenik, A. The Binding Force of Precedent. In McCormick, N., Summers, R. S. (eds.) *Interpreting Precedents. A Comparative Study*, Dartmouth: Aldershot, 1997, s. 462 a násl.

¹⁴ Šimíček, V. *Ústavní stížnost*. 3. vydání, Praha: Linde, 2005, s. 293.

¹⁵ Viz nálezy Ústavního soudu ze dne 18. 3. 1997, sp. zn. I. ÚS 70/96.

¹⁶ Viz nálezy Ústavního soudu ze dne 12. 9. 1995, sp. zn. II. ÚS 76/95.

Jakkoli byl Ústavní soud ve vyjádřeních k precedenční závaznosti svých nálezů zdrženlivý, v poslední době se zdá, že se k němu více přiklání. Již dříve citovaný nález III. ÚS 252/04 tak například jasně tvrdí, že pokud soud nereflektuje pro danou věc relevantní právní názor Ústavního soudu, porušuje tím čl. 89 odst. 2 Ústavy. V tomto směru přiznal precedenční účinek nálezům Ústavního soudu i Nejvyšší správní soud, když konstatoval, že

„právní doktrína i soudní praxe postupem času po bouřlivých diskusích dospěly k závěru a dnes všeobecně uznávají i to, že právní názor (tj. zobecnitelné pravidlo chování) vyjádřený v určitém rozhodnutí Ústavního soudu je autoritativním (a v tomto smyslu závazným) vodítkem pro budoucí posuzování jiných obdobných případů; *v tomto smyslu mají rozhodnutí Ústavního soudu povahu faktických precedentů.*“¹⁷

Precedenční povaha – a jejich formální závaznost – nejvyšší stupeň normativní hodnoty – nálezů Ústavního soudu je však stále částí právní veřejnosti popírána. Mezi důvody jsou uváděny zejména restriktivní výklad čl. 89 odst. 2 Ústavy, podle kterého se závaznost rozhodnutí vztahuje pouze na jeho výrokovou část, dále povaha Ústavního soudu jako hraničního orgánu, proti jehož rozhodnutí již není ve vnitrostátním právu opravný prostředek, nebo narušení soudcovské nezávislosti.¹⁸

Formální závaznosti se blíží i postoj, který vyslovil v jednom svém rozhodnutí Nejvyšší správní soud. Zde se nejednalo o povahu nálezů Ústavního soudu, ale o povahu rozhodnutí Nejvyššího správního soudu samotného. Rozhodnutí, které bych zde ráda zmínila, výslovně konstatuje, že krajské soudy jsou vázány judikaturou Nejvyššího správního soudu:

„[z]ajišťování jednoty judikatury je úkolem nejen pro samotný Nejvyšší správní soud, ale též pro krajské soudy, byť se každý z nich na dosahování tohoto cíle podílí jiným způsobem: zatímco Nejvyšší správní soud případné rozpory v rozhodovací činnosti krajských soudů svou judikaturou odstraňuje, *krajské soudy jsou povinny tuto judikaturu znát a řídit se jí*; v žádném případě nemohou zaujímáním protichůdných názorů zakládat nové rozpory v judikatuře, a zvyšovat tím právní nejistotu. Ze samotného § 12 s. ř. s. tedy lze dovodit, že je v něm implicitně vyjádřena povinnost krajského soudu řídit se právním názorem Nejvyššího správního soudu též v obdobných věcech.“¹⁹

Takto Nejvyšší správní soud vede krajské soudy k respektování vlastní judikatury a vkládá do českého právního systému prvky systému precedenčního, když tvrdí, že „krajský soud (...) je vázán právním názorem nejen tehdy, vyslovil-li jej Nejvyšší správní soud ve zrušovacím rozhodnutí v konkrétní věci, ale je povinen se jím řídit i při rozhodování v obdobných věcech.“

¹⁷ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 2. 6. 2005, čj. 2 Afs 37/2005-82, zvýraznění doplněno.

¹⁸ Viz Holländer, P. Ústavněprávní argumentace. Ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu, Praha: Linde, 2003, s. 79.

¹⁹ Viz rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 8. 2006, sp. zn. 1 Aps 2/2006-68 (nepublikováno), zvýraznění doplněno. Toto rozhodnutí nakonec nebylo schváleno k publikaci, což znamená, že se s ním neztotožňuje celý soud. Přesto ale zůstává rozhodnutím jediného senátu, který tak dal najevo, jakým způsobem hodlá zřejmě judikovat i v budoucnosti.

4. POUŽÍVÁNÍ JUDIKATURY V ROZHODOVACÍ PRAXI SOUDŮ

Jak bylo naznačeno, nálezy Ústavního soudu, a mnohdy i rozhodnutí Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu, jsou mnohými považovány za faktické precedenty. I když psané právo ČR neposkytuje pro formální závaznost judikatury vyšších soudů téměř žádnou oporu, soudy se chovají tak, jako kdyby tomu tak bylo. Je možné tvrdit, že určitý nezanedbatelný vliv na tuto situaci má i zvláštní postavení Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu, které mají možnost rozhodovat nejen retrospektivně (napravovat dřívější pochybení nižších soudů a tímto způsobem tak sjednocovat judikaturu), ale i prospektivně, a to ve formě tzv. jednotících stanovisek.²⁰ Sjednocování judikatury slouží k omezování rozptylu, který judikatura nižších soudů vydaná na základě těžce právní normy vykazuje. Tato nejednotnost judikatury většinou nespočívá v nesprávné aplikaci práva, ale jde o nejednotnost, ke které dochází v mezích, které obecně formulovaná norma poskytuje.²¹ Nejvyšší soudy tak dávají najevo, jakým způsobem judikují a jakým způsobem hodlají judikovat s největší pravděpodobností i v budoucnosti. Nižší soudy pak rozhodují s vědomím tohoto faktu. Protože nechtějí, aby jejich rozhodnutí byla rušena a protože většinou nemají prostor vysvětlovat svůj odlišný názor, rozhodnou v souladu s judikaturou vyšších soudů.

K používání judikatury na nižších stupních tak dochází nejčastěji v následujících případech:

- a. v případě zrušení rozhodnutí odvolacím (nebo dovolacím) soudem (vázanost právním názorem);
- b. v případě, že existuje určitý názor vyššího soudu a soudci jsou si vědomi toho, že pokud se nebudou držet právního názoru Nejvyššího soudu, strany samy se ho budou dožadovat tak dlouho (pomocí opravných prostředků), až jim nakonec dá sám Nejvyšší soud za pravdu (pokud nedojde oficiální cestou ke změně takového právního názoru);
- c. v případě, že si soudci neví rady. Zákonné ustanovení může nabízet několik možných výkladů, nebo skutková situace může být natolik komplikovaná, že se soudce potřebuje někde inspirovat.

Stává se ale, že někteří soudci používají předchozí judikaturu i v tzv. jednoduchých případech. Nabízí se otázka, proč tak činí? Jednou z možných odpovědí může být i přetíženost soudů, kdy soudci nemají dostatek času a prostoru k důkladné analýze případu. S rostoucí elektronickou dostupností judikatury je tedy mnohem snadnější a časově nenáročnější vyhledat si relevantní judikaturu a podle ní rozhodnout. Přetíženost soudů má i jiné následky než takovéto používání judikatury. Ačkoli jsou i prvostupňové soudy oprávněny pokusit se vyvolat změnu v judikatuře vyšších soudů, nečiní tak právě z nedostatku času. Za

²⁰ Na tomto místě je třeba zmínit, že možnost vydávat tato stanoviska je odklonem od tradičního pojetí soudce, který sice může právo vytvářet či dotvářet, vždy ale jen v souvislosti s konkrétním případem. Tento přístup má sice svá pozitiva v poskytnutí příležitosti nejvyšším soudům sjednocovat i takové věci, které se k němu nedostanou běžnou procedurou, zdá se ovšem být v rozporu s rolí soudce jak v angloamerickém, tak v kontinentálním právním systému (s tímto postojem se ztotožňuje i autorka tohoto textu). Je paradoxní, že tato závazná stanoviska jsou českou právní vědou přijímána téměř automaticky, zatímco se urputně „brání uznání (...) být jen limitované závaznosti právních názorů Ústavního soudu.“ Viz Kühn, Z., Bobek, M., Polčák, R. (eds.). Judikatura a právní argumentace. Teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou. Praha: Auditorium, 2006, s. 51.

²¹ Srov. Zoulík, F. Teoretické problémy sjednocování judikatury. Právník, 1970, sv. 109, s. 652 - 653.

předpokladu, že se od běžného soudce okresního soudu očekává asi třicet vyřízených případů měsíčně, pro zásadní prolamování judikatury či polemizování s ní jim nezbyvá čas. A tak se od nich ani nic takového nečeká.

Normativní hodnota, kterou judikatura v obecném soudnictví má, je tedy výsledkem požadavku právní jistoty, který Ústavní soud konkretizuje ve svých rozhodnutích a který se tak, vzhledem k samotné normativní hodnotě ústavněprávní judikatury, stává závazným pro obecné soudy. Dále pak vyplývá z jisté spontánnosti v praktické akceptaci judikatury.

4.1 PRAKTICKÝ PŘÍKLAD POUŽÍVÁNÍ JUDIKATURY NEJVYŠŠÍHO SOUDU

Na tomto místě jsem pro ilustraci vybrala typický příklad soudní práce s judikaturou, který však měl pro jednu ze stran nepříjemné následky.

Žalobce uzavřel s žalovaným pracovní smlouvu na dobu neurčitou a zároveň i nájemní smlouvu na byt, a to na dobu, po kterou bude pracovní poměr trvat. Pracovní poměr skončil a žalovaný se odmítal vystěhovat. Proto žalobce podal žalobu. Domníval se, že taktovým způsobem uzavřená nájemní smlouva zakládá nájem na dobu určitou, a proto požadoval vyklizení bytu. Protože nevěděl, zda se soud ztotožní s tímto jeho názorem, zahrnul do žaloby i eventuální petit, požadující pro případ, že soud dospěje k názoru, že jde o smlouvu na dobu neurčitou, i přivolení k výpovědi z nájmu bytu. Soud prvního stupně dospěl k závěru, že se jedná o nájem na dobu neurčitou a k vyklizení tak není žádný důvod. Zároveň zamítl i žádost o přivolení k výpovědi. Soud druhého stupně se ztotožnil s názorem soudu prvního stupně v tom, že se skutečně nejedná o nájem na dobu určitou, ale o nájem na dobu neurčitou. V této fázi do tohoto případu vstupuje judikatura Nejvyššího soudu. Odvolací soud se ve své argumentaci začal dovolávat jeho ustálené judikatury. Jako příklad si zvolil rozsudek Nejvyššího soudu, sp. zn. 2 Cdon 1574/96, který konstatoval, že „smlouvou o nájmu bytu uzavřenou na dobu trvání pracovního poměru nájemce, který byl sjednán na dobu neurčitou, se nezakládá nájem na dobu určitou.“²² Ačkoli je z odůvodnění rozsudku patrné, že soud bere v úvahu i právní názor žalobce, uvádí, že se „judikatura vydala jiným směrem“ a soud „nevidí důvod, proč se od tohoto výkladu a těchto závěrů Nejvyššího soudu ČR (které přesně dopadají na tuto věc) odchýlovat.“²³ V eventuálním požadavku žalobce (přivolení k výpovědi z nájmu bytu) soud rozhodnutí zrušil a vrátil věc soudu prvního stupně. Ten tedy přivolił k výpovědi z nájmu bytu s tím, že má žalobce povinnost přidělit žalovanému rovnocenný náhradní byt. Žalobce, přesvědčený o existenci důvodů k přiznání jiné než rovnocenné bytové náhrady, opět podal odvolání.

Odůvodnění rozsudku soudu druhého stupně se z velké části zabývá právě judikaturou. Mimo jiné k předchozímu druhostupňovému rozhodnutí uvádí, že se soud cítil vázán judikaturou Nejvyššího soudu právě proto, že se nejednalo o ojedinělý názor, nýbrž o ustálenou judikaturu a s touto její vázaností se ztotožňuje. V mezidobí (mezi rozhodnutím o prvním odvolání a rozhodováním o druhém odvolání) došlo ke změně právního názoru Nejvyššího soudu. Velký senát občanskoprávního kolegia ve svém rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 513/2003²⁴ uvedl, že nájem na dobu určitou lze dohodnout i tak, že jeho skončení lze vázat „konkrétním datem

²² Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 1998, sp. zn. 2 Cdon 1574/96, publikovaný v časopise Soudní judikatura č. 10/1999, pořadové číslo 99.

²³ Viz rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 19. 5. 2004, sp. zn. 19 Co 260/2002 (nepublikováno).

²⁴ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 6. 2006, sp. zn. 31 Cdo 513/2003, publikovaný v časopise Soudní judikatura č. 9/2005, pořadové číslo 133.

neurčitelnou objektivně zjistitelnou skutečnost, z níž je možné bez pochyb zjistit, kdy nájemní poměr skončí.“ Odvolací soud pak výslovně uvádí, že mu nezbývá, než zamítnout i přivolení k výpovědi z nájmu bytu, protože „je vázán právním názorem Nejvyššího soudu.“²⁵ Tímto rozhodnutím se žalobce dostal do velice svízelné situace. Jeho původní právní názor je sice v současné době i názorem Nejvyššího soudu, vyklizení bytu se však už nedovolá, protože se jedná o překážku věci rozsouzené. K výpovědi z nájmu bytu mu soud nepřivoliť právě kvůli změně judikatury. Ačkoli podal dovolání k Nejvyššímu soudu, nemá v současné době právní prostředky k tomu, aby žalovaného z bytu dostal, čímž je výrazně omezen v dispozici se svým majetkem.

Ani jedno z rozhodnutí s judikaturou Nejvyššího soudu nepolemizuje, pouze uvádí, že nevidí důvody proč se od ní jakkoli odchýlovat a že jsou jí vázány. Soudy navíc uznávají ustálenost právního názoru jako faktor podmiňující vyšší závaznost (tedy vyšší normativní hodnotu) judikatury.

5. ZÁVĚR

Česká judikatura má nepochybně určitou normativní sílu, která se projevuje především v tom, že nižší soudy se při svém rozhodování musí vypořádat s aktuální judikaturou vyšších soudů. Ačkoli tento názor není v teorii ničím novým a v podstatě popisuje převažující faktickou situaci, praxe se s ním smíruje jen velmi těžko: pojetí formální kodexové závaznosti je u nás příliš zažitá a soudům povětšinou činí problémy přijmout koncept argumentační závaznosti. Domnívám se proto, že je třeba tyto skutečnosti neustále připomínat a tím tak dávat najevo, že nejde o nějaké novátorství či dokonce zavádění precedenčního systému do českého právního prostředí. Jde o pojmenovávání jednoho – zřejmě žádoucího – směru současné roztříštěné praxe, která by se pro dobro účastníků řízení měla sjednotit.

Literatura:

- Holländer, P. Ústavněprávní argumentace. Ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu, Praha: Linde, 2003, 104 s. ISBN 80-86131-37-8.
- Knapp, V. Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1.
- Kühn, Z. Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace. Analýza příčin postkomunistické právní krize. Praha: C. H. Beck, 2005, 222 s. ISBN 80-7179-429-5.
- Kühn, Z. Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře. Praha: Karolinum, 2002, 419 s. ISBN 80-246-0483-3.
- Kühn, Z. Nová koncepce normativity judikatury obecného soudnictví na pozadí rozhodnutí Ústavního soudu. Právní rozhledy, 2001, č. 6, s. 265 – 269, ISSN 1210-6410.

²⁵ Viz rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 14. 6. 2006, sp. zn. 19 Co 318/2005 (nepublikováno).

- Kühn, Z., Bobek, M., Polčák, R. (eds.). Judikatura a právní argumentace. Teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou. Praha: Auditorium, 2006, 234 s. ISBN 80-903786-0-9.
- MacCormick, N., Summers, R. S. (eds.). Interpreting Precedents. A Comparative Study, Dartmouth: Aldeshot, 1997, 585 s. ISBN 9781855216860.
- Šimíček, V. Imperativ ústavně konformní interpretace a aplikace právních předpisů. Právník, 1999, č. 12, s. 1081 – 1093, ISSN 0231-6625.
- Šimíček, V. Předvídatelnost soudního rozhodování, Jurisprudence, 2004, č. 5, str. 7 – 11, ISSN 1212-9909.
- Šimíček, V. Ústavní stížnost. 3. vydání, Praha: Linde, 2005, 360 s. ISBN 80-7201-569-9.
- Zoulík, F. Teoretické problémy sjednocování judikatury. Právník, 1970, sv. 109, s. 651 – 666, ISSN 0231-6625.

Kontaktní údaje na autora – email:

smejkalova@mail.muni.cz